ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น
ตำบลเมืองยาว

เทศบาลตำบลเมืองยาว
อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน

๒. เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญานั้นๆ ต่อไป

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ ซึ่งเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งมี ผู้ให้คำกัดความของภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะต่าง ๆ กันดังนี้

สามารถ จันทร์สูรย์ (๒๕๓๖) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

กรมวิชาการ (๒๕๓๘) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนศึกษา สังเกต วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายเรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา

รัตนะ บัวสนธ์ (๒๕๓๕) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนทัศน์ดั่งกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติจารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสุขของในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

ฉลาดชาย สมิตานนท์ (อ้างอิงถึงในพิสิฐ นาครำไพ. ๒๕๓๗) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ทำหน้าที่ชี้นำว่าการจะใช้ชีวิตอย่ายั่งยืนและถาวรกับธรรมชาติรอบตัวนั้นทำอย่างไรซึ่งในที่สุด ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจถูกยกระดับให้หมายถึงอุดมการณ์ของการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มีชีวิต สัตว์ พืช และมนุษย์ด้วยตัวเองตลอดจนสิ่งไม่มีชีวิตรอบข้าง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยว่า เป็นองค์ความรู้ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรุงแต่งและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย

ประเวศ วะสี (๒๕๓๖) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาจากข้างนอก ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าว่าวัตถุธรรม เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

จากความหมายดังกล่าว อาจสรุปว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงองค์ความรู้ หรือสิ่งที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้ผ่านการคิดค้นและปรับปรุง เปลี่ยนแปลงจนได้แนวทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายร่วมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้น แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาแก้ปัญหา เป็นทั้งสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ดังนั้น จึงมีความครอบคลุมเนื้อหาสาระและแนวทางดำเนินชีวิตในวงกว้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วยองค์ความรู้ในหลายวิชา ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑) ได้จำแนกไว้รวม ๑๐ สาขา คือ

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญญา การเกษตรเป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์ไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงความสามารถในด้านบริหารจัดการค้าการสะสมและบริการกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

๘. สาขาจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารการจัดการดำเนินงานด้านต่างๆทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณี บุญประทายข้าว เป็นต้น

ด้านศาสนาและประเพณี

ศาสนสถาน ในพื้นที่ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง มีทั้งสิ้นจำนวน ๑๗ แห่ง ตั้งอยู่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ตำบลเมืองยาว โดยมีศาสนาสถานที่สำคัญของตำบลเมืองยาว จำนวน ๓ แห่ง คือ พระธาตุดอยกู่แก้ว ตั้งอยู่ที่ดอยกู่แก้ว หมู่ ๕ บ้านทุ่งหลวง พระธาตุม่อนไก่แจ้ ตั้งอยู่ที่พื้นที่ หมู่ ๘ บ้านแม่ยามเหนือ และพระธาตุม่อนไก่เขี่ย ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ ๑๐ บ้านเหล่า ซึ่งเป็นพระธาตุเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองและเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนตำบลเมืองยาวมาอย่างช้านาน

ที่	ชื่อศาสนสถาน	ที่ตั้ง	หมายเหตุ
๑	วัดบ่อหิน	บ้านเวียงเหนือ หมู่ ๑ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๒	วัดบ้านเวียงใต้	บ้านเวียงใต้ หมู่ ๒ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๓	วัดบ้านนาบัว	บ้านนาบัว หมู่ ๓ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๔	วัดสันป่าเปา	บ้านนาน้ำมัน หมู่ ๔ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๕	วัดบ้านทุ่งหลวง	บ้านทุ่งหลวง หมู่ ๕ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๖	พระธาตุดอยกู่แก้ว	บ้านทุ่งหลวง หมู่ ๕ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๗	วัดสันกำแพง	บ้านสันกำแพง หมู่ ๖ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๘	วัดบ้านหนองบัว	บ้านหนองบัว หมู่ ๗ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๙	วัดบ้านแม่ยามเหนือ	บ้านแม่ยามเหนือ หมู่ ๘ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๐	พระธาตุม่อนไก่แจ้	บ้านแม่ยามเหนือ หมู่ ๘ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๑	วัดบ้านแม่ยามใต้	บ้านแม่ยามใต้ หมู่ ๙ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๒	วัดบ้านเหล่า	บ้านเหล่า หมู่ ๑๐ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๓	พระธาตุม่อนไก่เขี่ย	บ้านเหล่า หมู่ ๑๐ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๔	สำนักสงฆ์ใหม่สามัคคีธรรม	บ้านใหม่สามัคคี หมู่ ๑๑ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๕	วัดบ้านเวียงทอง	บ้านเวียงทอง หมู่ ๑๕ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๖	พระธาตุม่อนตุ๊ป่า	บ้านเวียงทอง หมู่ ๑๕ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	
๑๗	วัดป่าปงสนุก	บ้านแม่ยามเหนือ หมู่ ๘ ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	

ด้านภูมิปัญญาประเพณี/วัฒนธรรม ในพื้นที่ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

ประเพณีตานก๋วยสลาก (สลากภัต)

เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นคุณปู่-ย่า/ตา-ยาย/พ่อ-แม่ และลูกหลานในปัจจุบัน เรื่องมีอยู่ว่ามีนางยักษิณีตนหนึ่งมักจะเบียดเบียน ผู้คนอยู่เสมอ ครั้นได้ฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว นางก็บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธานิสัยใจคอที่โหดร้ายก็กลับเป็นผู้เอื้ออารีแก่คนทั่วไปจนผู้คนต่างพากันซาบซึ้งในมิตรไมตรีของนางยักษิณีตนนั้น ถึงกับนำสิ่งของมาแบ่งปันให้ แต่เนื่องจากสิ่งของที่ได้รับมีจำนวนมาก นางยักษิณีจึงนำสิ่งของเหล่านั้นมาทำเป็นสลากภัต แล้วให้พระสงฆ์/สามเณร จับสลากด้วยหลักอุปโลกนกรรม คือสิ่งของที่ถวาย มีทั้งของของมีราคามากและมีราคาน้อยแตกต่างกันไปตามแต่โชคของผู้ได้รับ การถวายแบบจับสลากของนางยักษิณีจึงนับเป็นครั้งแรกของประเพณีทำบุญสลากภัตในพุทธศาสนา [ตานก๋วยสลาก/ตานสลาก/ กิ๋นข้าวสลาก/กิ๋นก๋วยสลากหรือกิ๋นสลาก] ล้วนแล้วแต่เป็นภาษาของชาวถิ่นล้านนาที่มักมีการเรียกขานแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ความหมายนั้นเหมือนกันโดยหลักการอาจจะแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องของรายละเอียดถ้าเป็นภาษาไทยกลางเรียกว่า "สลากภัต" ประเพณี "ตานก๋วยสลาก" หรือ "สลากภัต" ของชาวล้านนานิยมปฏิบัติกันตั้งแต่เดือน ๑๒ เหนือถึงเดือนยี่เหนือหรือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี สาเหตุที่ถือปฏิบัติกันเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นช่วงที่ชาวบ้านได้ทำนากันเสร็จแล้ว หยุดพักผ่อน ก็จำพรรษาอยู่วัดไม่ได้ไปไหนและบวกกับในช่วงเวลานี้ก็มีผลไม้สุก เช่น ลำไย มะไฟ สมโอ เป็นต้นเมื่อต้นข้าวในนาเริ่มเขียวขจีชาวนาที่มีฐานะไม่ค่อยดีการดำรงชีวิตก็เริ่มขัดสนเมื่อข้าวในยุ้งก็หมดก่อนฤดูกาลเก็บเกี่ยวจะมาถึง ดังนั้นการตานก๋วยสลากในช่วงนี้จึงเท่ากับว่าได้สงเคราะห์คนยากคนจนเป็นสังฆทานได้กุศลแรง ก่อนจะถึงวันตานก๋วยสลาก ๑ วันเขาเรียก "วันดา" หรือ "วันสุกดิบ"วันนี้จะเป็นวันที่ชาวบ้านได้จัดเตรียมข้าวของไม่ว่าจะเป็นของกินหรือของใช้ต่างๆ สำหรับที่จะนำมาจัดดาใส่ก๋วยสลากและวันนี้มักจะมีญาติสนิทมิตรสหายที่อยู่ต่างบ้านมาร่วมจัดดาสลากด้วย ซึ่งถือเป็นประเพณีที่จะได้ทำบุญร่วมกันผู้ชายจะเป็นคนสานก๋วยสลาก (ตะกร้า) สำหรับที่จะบรรจุใส่ของกินของใช้ต่างๆก๋วยจะกรุด้วยใบตอง/หรือตองจี๋กุ๊กเมื่อรวบปากก๋วยมัดเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะมีไม้ไผ่เหลาเป็นก้านเล็กๆ สำหรับเสียบสตางค์/กล่องไม้ขีดไฟ/บุหรี่ เพื่อทำเป็นยอดก๋วยสลากจะมากน้อยบ้างตามแก่กำลังศรัทธาและฐานะ

๑. ก๋วยน้อย

เป็นก๋วยสลากสำหรับที่จะถวายทานไปให้กับผู้ที่ล่วงลับ ซึ่งไม่เพียงแต่ญาติน้องเท่านั้นอาจจะเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหายก็ได้ หรือแม้แต่สัตว์เลี้ยงที่เราเคยรักและมีคุณต่อเราเมื่อครั้งยังมีชีวิตเช่น ช้าง ม้า วัว ควายและสุนัข เป็นต้นหรือถ้าไม่รู้ว่าจะถวายทานไปให้ใครก็ถวายทานเอาไว้ภายหน้า

๒. ก๋วยใหญ่

เป็นก๋วยที่จัดทำขึ้นใหญ่เป็นพิเศษซึ่งจะบรรจุข้าวของได้มากขึ้น ถวายเป็นมหากุศลสำหรับคนที่มีกำลังศรัทธาและฐานะดี เป็นปัจจัยนับว่าได้กุศลแรง สลากที่มักจัดทำขึ้นเป็นพิเศษอีกอย่างหนึ่งก็คือ " สลากโชค" มักจะเป็นสลากของผู้ที่มีฐานะดีระดับเศรษฐี (บางคน) ที่ต้องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้กับบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ที่ได้ล่วงลับอันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณคน

"สลากโจค หรือ สลากโชค"

มักทำเป็นต้นสลากที่สูงใหญ่สำหรับที่จะนำเอาวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆผูกมัดติดกับต้นสลาก เช่น ผ้าห่ม ที่นอน หมอน หม้อนึ่ง ไหข้าว หม้อแกง ถ้วย ชาม ช้อน ร่ม เครื่องนุ่งห่ม อาหาร แห้งต่างๆ และเงินที่เป็นธนบัตรชนิดต่างๆ ต้นสลากจะมีการประดับตกแต่งให้สวยงามกว่าสลากธรรมดา ก่อนที่จะนำเอาก๋วยสลากไปรวมกันที่วัด ต้องเขียนเส้นสลากเสียก่อน ตัวอย่างเช่น "ศรัทธาหมายมีนายอดุมทรัพย์ นางสำรวย ถวายตานไปหาพ่ออุ้ยทองแม่อุ้ยคำ ผู้ล่วงลับ ขอหื้อไปรอด ไปเถิงจิ่มเต่อ" เป็นต้น

ในสมัยก่อนนั้นจะนำเอาใบลานมาทำเป็นเส้นสลาก แต่ปัจจุบันจะเขียนลงบนแผ่นกระดาษ เมื่อนำเอาก๋วยสลากไปรวมกันไว้ที่วัดแล้วเส้นสลากก็จะถูกนำไปกองรวมกัน ไว้ในวิหารหน้าพระประธานเมื่อเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้วเส้นสลากจะถูกนำมาแบ่งสันปันส่วนกันไปในหมู่ของพระสงฆ์ที่ได้นิมนต์มาจากวัดต่างๆ รูปละ ๕ เส้น ๑๐ เส้นบ้างแล้วแต่กรณีส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งให้วัดที่เป็นเจ้าภาพก่อนจะถึงเวลาเพลพระสงฆ์ก็จะนำเอาเส้นสลากไปอ่าน โดยเริ่มจากเจ้าอาวาสก่อนจะมีการเรียกชื่อหาเจ้าของสลากนั้นๆ ว่านั่งอยู่ที่ใด เมื่อพบแล้วจะมีการให้ศีลให้พรมีการหยาดน้ำอุทิศ ส่วนบุญกุศลไปให้กับผู้ที่ล่วงลับเป็นเสร็จพิธี

ประเพณีเดือนยี่เป็ง (ลอยกระทง)

เมื่อเริ่มขึ้นหนึ่งค่ำเดือนยี่ ทุกวัดวาอารามในภาคเหนือจะจัดเตรียมสถานที่ปัดกวาดวิหาร ศาลาให้สะอาดงดงาม แล้วจัดเตรียมสิ่งต่อไปนี้

๑. ทำราชวัตรรอบวิหารหรือศาลา และทำประตูป่าหน้าทางเข้าวัด หรือหน้าวิหาร
๒. ทำโคมค้าง โคมแขวน โคมหูกระต่าย โคมรังมดส้ม (มดแดง) โคมรูปต่างๆ บางรายทำเป็นรูปเครื่องบิน ทำโคมผัดหรือโคมเวียน
๓. ทำว่าวหรือโคมลอย โดยการนำกระดาษสามาต่อกันเป็นทรงกลม ทำส่วนหัวและปากโคมลอยให้มีสัดส่วนเท่ากัน ไม่เช่นนั้น โคมลอยจะไม่ลอยขึ้นไป ลักษณะโคมลอยมีหลายแบบ เช่น แบบลูกฟัก แบบกล่อง หรือกระติ๊บข้าว แบบรังมดส้ม แล้วแต่ช่างผู้ทำจะเห็นอย่างไร

โคมลอยมีลักษณะการปล่อย ๒ อย่าง คือ โคมที่ใช้ปล่อยตอนกลางวันเรียกว่า ว่าว จะใช้การรมควัน คือ เพิ่มควันเข้าไปในตัวโคมลอยหรือว่าวเรื่อยๆ จนพองตัวมีความดันสูงขึ้น จนดึงมือ แล้วปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้าโคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืน มีกรรมวิธีเช่นเดียวกันกับโคมลอยว่าวตอนกลางวัน แต่แตกต่างกันที่เขาใช้ท่อนไม้พันด้ายเป็นก้อนกลม ๆ ชุบด้วยน้ำมันยางหรือน้ำมันขี้โล้ จนชุ่มแล้วทำที่แขวนติดกับปากโคมลอย เมื่อรมควันจนได้ที่แล้ว เข้าจะจุดไฟท่อนผ้าที่เตรียมไว้แล้วผูกติดกับปากโคมลอย ปล่อยขึ้นสู่อากาศ โคมลอยจะลอยสูงขึ้นเรื่อยๆ และลอยไปตามกระแสลมจะมีลักษณะเป็นดวงไฟ คล้ายดาวเคลื่อนไปในเวหาอันเวิ้งว้างน่าดูยิ่งนัก แต่โคมลอยที่ปล่อยกลางคืนนี้ เป็นอันตรายต่อทรัพย์สินของผู้อื่นมาก บางครั้งผ้าที่ชุบน้ำมันยังไม่หมดเชื้อ ปรากฏว่า ว่าวตกลงมาก่อน จึงเกิดไหม้บ้านเรือน หรือย่านป่าที่แห้งจัด เกิดไฟไหม้ป่าลุกลามไป ดังนั้นโคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืนจึงขาดความนิยมไปการทำบอกไฟ ประกอบด้วยบอกไฟหลายชนิด เช่น บอกไฟดอก (ดอกไม้ไฟ) บอกไฟดาว (พลุ) บอกไฟเทียน บอกไฟวี (เทียนเล็ก) บอกไฟช้างร้อง บอกไฟจักจ่า บอกไฟท้องตัน บอกไฟขี้หนู งานเกี่ยวกับดอกไม้ไฟเหล่านี้นิยมทำกันตามวัดต่างๆ อาศัยตำราทางเคมีแต่โบราณ เรียกกันว่า ตำราเล่นแร่ หรือตำราปะตา (ปรอท) เป็นคู่มือในการผสมดินประสิว กำมะถัน (มาด) และถ่านให้ถูกส่วนกัน ทำบอกไฟแต่ละชนิดขึ้นจุดในวันประเพณีเดือนยี่ มีคัมภีร์ที่กล่าวถึงการทำโคมลอย ทำว่าวไว้ด้วย หากคนใดทำจะมีอานิสงส์ ๑ กากณึก และการปล่อยขึ้นไปนั้นเพื่อบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ดาวดึงส์ด้วย

การเตรียมเดือนยี่ของประชาชน

เมื่อเทศกาลเดือนยี่มาถึงแล้ว ประชาชนจะมีความสนุกสนานรื่นเริง เพราะฟ้าฝนและฤดูกาลเป็นใจ จึงได้เตรียมการไว้หลายอย่างหลายประการ คือ

๑. เตรียมเครื่องแต่งกาย นุ่งหย้อง เพื่อจะใส่ไปวัดในวัดเดือนเพ็ง หรือวันอื่น ๆ ซึ่งหนุ่มสาวจะเตรียมกันเป็นพิเศษ เพราะที่วัดคือดินแดนแห่งอิสรเสรีในการเลือกคู่รัก คู่แพง
๒. เตรียมโคมหูกระต่าย โคมราวไว้ เพื่อประดับบูชาหน้าบ้านเรือนของตน
๓. เตรียมผางผะติ๊ด (ถ้วยประทีป) ไว้ตามอายุของคนในเรือน เช่น อายุพ่อ อายุแม่และลูก มีกี่คนก็เตรียมการไว้หมด โดยไปหาถ้วยประทีปใส่ตีนกาและน้ำมัน หรือขี้ผึ้งไว้เป็นที่เรียบร้อย นำไปบูชาในวันเดือนยี่เพ็ง
๔. เตรียมกันฑ์ธรรม หรือกัณฑ์เทศน์สำหรับจะนำไปฟังเทศน์ ตามคัมภีร์ธรรมชะตาวัน ชะตาเดือน และชะตาปี ที่นิยมกันมาแต่โบราณกาล เกี่ยวกับธรรมชะตานี้ ผู้ถวายจะต้องไปจ้างให้คนจารลงในใบลานเป็นผูก ๆ แต่ละเรื่อง แล้วประกอบพิธีการลบธรรมด้วยเขม่า และน้ำมันยาง จนเห็นตัวอักษรชัดเจนผูกสายสยอง คือ ด้ายไว้สำหรับเทศน์ เรียกกันว่า ธรรมใหม่หรือคัมภีร์ แล้วทายกทายิกาจะเครียมไว้ที่ต้นกัณฑ์ ให้พระหยิบขึ้นเทศน์ ในตอนท้ายพระธรรมหรือคัมภีร์ จะมีชื่อผู้จารและผู้บริจาคไว้

เช่น “ปถมมูลศรัทธา ..... พร้อมด้วยลูกเต้า ได้ทานไว้ค้ำชูศาสนา ๕๐๐๐ พระวสา ขอสุขสามประการ มีพระนิพพานเป็นยอดจิ่มเทอะ” การกระทำของล้านนาแบบนี้จึงเกิดเป็นการสั่งสมพระคัมภีร์ต่างๆ ทางศาสนาไว้มากมาย นับเป็นล้านๆ ผูก นับเป็นกุศโลบายที่ดีเยี่ยมในการอนุรักษ์วิทยาการของบรรพบุรุษไว้ได้นาน

๕. เตรียมบุปผาลาชาข้าวตอกดอกไม้ ชาวบ้านจะเอาข้าวเปลือก ข้าวฟ่าง ไปคั่วทำเป็นข้าวตอก เพื่อใช้โปรยเวลามีงาน เช่น โปรยเวลามีขบวนแห่ โปรยเวลาเทศน์มหาชาติกัณฑ์นคร ตอนมาถึงเวลาฝนห่าแก้ว รัตนธาราตกลงมา การเตรียมดอกไม้เครื่องประดับสถานที่ เช่น ทำโคมระย้า อุบะดอกไม้นำไปถวายพระในวัด เป็นความเชื่อถือที่มีค่าอย่างนึ่ง คือ หากใครได้ถวายดอกไม้และข้าวตอกบูชา เกิดมาในภพชาติใดจะเป็นผู้มีกลิ่นหอม และเป็นคนมีเสน่ห์น่ารักแก่ประชาชน เมื่อใกล้วันเดือนยี่มาถึง ประชาชนจึงเตรียมข้าวตอกดอกไม้ไว้เป็นเครื่องบูชา

๖. การเตรียมอาหารสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เป็นประเพณีเดือนยี่มาแต่โบราณแล้ว หากวันขึ้น ๑๔ ค่ำมาถึง ประชาชนจะพากันตระเตรียมของถวายพระสงฆ์ คือ อาหาร ขนม และผลไม้ อาหารประกอบด้วย แกงอ่อม แกงฮังเล ห่อนึ่ง (ห่อหมก) และลาบ อาหารเหล่านี้เป็นอาหารพื้นเมืองที่นิยมทำกันในสังคมล้านนามาช้านาน ขนมประกอบด้วย ขนมจ็อก (ขนมเทียน) ข้าวต้ม ถั่วแปบ ข้าวต้มหัวหงอก ขนดปาด (ศิลาอ่อน) ฯลฯ ผลไม้ที่ปลูกกันในท้องถิ่นก็มี กล้วยต่างๆ ส้มโอ ส้มเกลี้ยง และอื่นๆ อาหารการกินเหล่านี้จะนำไปถวายพระสงฆ์ที่วัดในวันรุ่งขึ้น

การถวายประกอบด้วย

๑. การทานขันข้าว คือ นำอาหารใส่ถาดไปถวายพระสงฆ์ เพื่อให้ตนเองได้บุญกุศลและต้องการจะอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนของตน เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว

๒. การถวายอาหารภายในวิหาร คือ การนำเอาอาหารไปรวมกันแล้วถวายพระสงฆ์ ผลประโยชน์ที่ได้รับ คือ การได้เข้าวัดเป็นการไปสังสรรค์กัน ได้พูดจาปราศรัยเล่าสารทุกข์สุกดิบให้แก่กันและกัน

๓. การนำเอากัณฑ์เทศน์ หรือกัณฑ์ธรรม ไปถวายโดยนิมนต์พระสงฆ์ให้มาเทศน์คัมภีร์ ซึ่งทายกผู้นั้นเตรียมไว้

๔. การเตรียมประเพณีใส่บาตรข้าวพระเจ้าหลวง การถวายข้าวมธุปายาส การถวายข้าว ๔๙ ก้อน การใส่บาตรข้าวพระเจ้าหลวง การต่างชอมต่อแบไทยใหญ่ การถวายข้าวทิพย์

ประวัติและความเป็นมาของประเพณีลอยกระทงล้านนาไทย

ประเพณีลอยกระทงในภาคเหนือ หรือที่เรียกตามหนังสือตำนานโยนก และจามเทวีวงศ์ว่า “ประเพณีลอยโขมด” หรือลอยไฟนั้น เป็นประเพณีที่สนุกสนานครึกครื้นมาก แม้ว่าจะไม่เป็นการใหญ่โตเหมือนปัจจุบัน คือ ก่อนจะถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ใต้ ก็จัดการปัดกวาดแผ้วถางบ้านเรือน สถานที่ให้สะอาดเรียบร้อย ประดับประดาด้วยธงชาติ จัดเปลี่ยนดอกไม้ในแจกันหิ้งบูชาพระ จัดเตรียมประทีปหรือเทียนขี้ผึ้งไว้สำหรับจุดบูชาพระ ที่ประตูบ้านก็จะหาต้นกล้วย ต้นอ้อย ก้านมะพร้าว หรือไม้อื่นๆ มาประดิษฐ์ทำเป็นซุ้มประตูป่า แบบต่างๆ ให้เป็นที่สวยงาม บ้างก็จัดหาดอกบานไม่รู้โรยหรือที่เมืองเหนือเรียกว่า “ดอกตะล่อม” มาร้อยเป็นอุบะห้อยไว้ตามขอบประตู ประตูเรือน หรือประตูห้อง หรือหิ้งบูชาพระ ผู้ที่มีใจศรัทธาแรงกล้าถึงกับทำมากๆ แล้วนำไปประดับประดาตามวัดเป็นพุทธบูชา หรือเมื่อประดับประดาดอกไม้เรียบร้อยแล้ว ก็หาโคมญี่ปุ่นหรือประทีปมาเตรียมไว้ เพื่อจะได้ใช้ตามไฟในงาน

ในขณะเดียวกันตามวัดวาอารามหรือสถานที่สำคัญก็จะจัดสถานที่ให้สวยงามเป็นพิเศษ ที่ซุ้มประตูของวัด และในพระวิหารก็จัดตกแต่งด้วยดอกไม้ โคมไฟสวยงาม และบ้างก็ประดิษฐ์โคมชนิดหนึ่งรอบๆ จะมีรูปสัตว์ต่างๆ อยู่ภายในโคม แขวนหรือตั้งไว้ในวัด เมื่อจุดไฟแล้วจะมองเห็นภาพต่างๆ ในโคมนี้ ตามภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “โคมผัด” ในงานวันนั้นรอบ ๆ บริเวณก็จะจุดไฟด้วยเทียน หรือตั้งประทีปไว้รอบ ๆ เพื่อเป็นการบูชาระลึกถึงพระพุทธเจ้า นอกจากมีการประดับประดาโคมไฟแล้ว ทุกวัดก็จะมีการทำบุญทางศาสนา ในตอนเช้าของวันเพ็ญและมีการฟังเทศน์มหาชาติ แบบพื้นเมือง ซึ่งการเทศน์พระธรรมกถึกผู้เทศน์จะต้องใช้เคล็ดในการเทศน์ให้ฟังกันอย่างสนุกสนาน และได้เนื้อหาทางศีลธรรมพร้อมๆ กันไป

ประเพณีปีใหม่เมือง (ประเพณีสงกรานต์)

ประเพณีปีใหม่เมือง เป็นประเพณีที่ปรากฏในเดือนเมษายน หรือเดือน ๗ เหนือ ประเพณีปีใหม่เมือง เป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่ การเอาเดือนเมษายนเป็นเดือนแรกของปีนั้นอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนศักราชใหม่ และเป็นโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้มาอยู่รวมกันเพื่อทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ ดำหัว เล่นน้ำ และขอพรจากผู้ใหญ่อีกด้วย

วันสังขารล่อง

การนำ "ต้นสังขาร" ลอยน้ำเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์วันสังขานต์ล่อง ปัจจุบันถือเอาวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปีเป็นวันสังขานต์ล่อง เป็นวันแรกของกิจกรรมประเพณีปีใหม่เมือง หลังเที่ยงคืนวันที่ ๑๓ เมษายน จะมีการจุดประทัด ยิงปืน เพื่อส่งสังขารหรือไล่สังขาร(จะถือเอาตามเวลาสังขานต์ล่องตามที่บอกในปฏิทินปี๋ใหม่เมืองในปีนั้น เช่นบอกว่าสังขานต์จะล่องเมื่อ ๐๓ นาฬิกา ๓๐ นาที ๒๖ วินาที ชาวบ้านก็จะจุดปะทัดเวลานั้นถือว่าไล่สังขานต์) วันนี้สมาชิกในครอบครัวจะทำความสะอาดบ้านเรือน ทั้งบนเรือนและใต้ถุนบ้าน การทำความสะอาดเจ้าที่ ศาลพระภูมิ บางท้องถิ่นจะทำคานหามใส่ดอกไม้ ธูปเทียน ต้นดอก ต้นเทียน เรียกกันว่า “ต้นสังขานต์” แล้วพากันแห่ขบวนเอาคานหามไปลอยน้ำเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ แต่ในบางพื้นที่จะเตรียมเสื้อผ้า(เอาที่เป็นตัวแทน)ในแต่ละคนในครอบครัวไปทำพิธีในวัดวันนี้โดยพับเสื้อผ้าให้เรียบร้อยใส่ในสลุงหรือตะกร้าแล้วนำสตวง(อ่านว่าสะ ตวง)ไปวางทับอีกทีแล้วไปทำพิธีในวัด เมื่อเสร็จจะเอาผ้าไปสะบัดที่แม่น้ำเชื่อว่าเป็นการสะบัดเคราะห์ บางพื้นที่จะมีการนำเชือกสายสินธ์ของแต่ละครอบครัวเช่นในครอบครัวมี ๕ คนก็นำเชือกมา ๕ เส้นมา เชือกนั้นจะชุบน้ำมันเพื่อนำไปเผาเวลาทำพิธี และในวันนี้จะมีการสระเกล้า สระผมของตัวเองตามทิศที่เป็นมงคลซึ่งจะบอกในปฏิทินปี๋ใหม่เมือง วันนี้สมาชิกในครอบครัวจะทำความสะอาดบ้านเรือนทั้งบนเรือนและใต้ถุนบ้าน เป็นการสะเดาะเคราะห์รับโชค

วันเน่าหรือวันเนาว์

วันเน่าหรือวันเนาว์ เป็นวันที่ ๑๔ เมษายน ของทุกปี เป็นวันที่สองของประเพณีปีใหม่เมือง ตามประเพณีแล้ววันนี้เป็น "วันดา" คือวันที่ต้อง เตรียมสิ่งของต่างๆ เพื่อใช้ทำบุญในวันรุ่งขึ้น และตลอดทั้งวัน เด็กๆ บ่าว สาว ผู้เฒ่าผู้แก่ จะพากันไปขนทรายที่แม่น้ำ เข้าวัด เพื่อก่อเป็นเจดีย์ทราย คนล้านนามีความเชื่อเรื่องวันเน่าว่า ถ้าหากผู้ประสงค์จะปลูกเรือนไม้ ให้รีบตัดไม้ภายในวันนี้ เพราะเชื่อว่าไม้จะไม่เน่าและไม่มีมอดหรือ

ปลวกมากินไม้ดังกล่าว ความเชื่อบางประการเกี่ยวกับวันเน่า ไม่ควรด่าทอ เกิดอุบัติเหตุเจ็บตัว สาปแช่งหรือกล่าวคำร้ายต่อกัน ปากจะเน่าจะเหม็น เป็นอัปมงคลไปทั้งปี เชื่อว่าถ้าดุด่าลูกหลานเรื่องใด เด็กจะนิสัยแบบนั้นไปตลอดทั้งปี และในวันนี้จะเป็นวันเตรียมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับประเพณี เช่นของดำหัว เครื่องทำขึ้นต้าวตังสี่ เป็นต้น

วันพญาวัน

การนำ "ไม้ค้ำ" มาค้ำต้นไม้ในวัดหมายถึงการค้ำจูนชีวิตวันพระยาวัน เป็นวันที่ ๑๕ เมษายน ของทุกปี วันที่สามของประเพณีปีใหม่เมือง ถือเป็นวันเถลิงศก เปลี่ยนศักราชเริ่มต้นปีใหม่ วันนี้มีการทำบุญทางศาสนาแต่เช้าตรู่ และอุทิศกุศลไปถึงญาติผู้ล่วงลับ หรือเรียกว่า “ทานขันข้าว” (อ่านเสียงล้านนา “ตานขันเข้า”) หลังจากนั้นนำตุงปักลงบนกองเจดีย์ทราย และคนเฒ่าคนแก่ก็อยู่ร่วมพิธีเวนทานเจดีย์ทราย ถวายช่อตุงปีใหม่ และฟังเทศนาธรรมอานิสงส์ปีใหม่

ช่วงบ่ายเป็นการรดน้ำดำหัว เพื่อขอขมาคนเฒ่าคนแก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ไปสรงน้ำพระพุทธรูป เจดีย์ วันนี้คนล้านนาจะทัดดอกไม้นามปี เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ชีวิต นอกจากนี้ ยังนิยมเริ่มต้นเรียนศาสตร์ศิลป์ต่างๆ เป็นต้นว่า มนต์คาถา สักยันต์ หรือทำพิธีสืบชะตา ขึ้นบ้านใหม่ และในหลายพื้นที่ยังมีกิจกรรมแห่ไม้ค้ำศรี หรือไม้ค้ำโพธิ์ เพื่อสืบต่ออายุพระศาสนา และค้ำชูอุดหนุนให้แก่ชีวิตเจริญรุ่งเรือง

วันปากปี

การจุดเทียนปู่จา(บูชา)การขึ้นต้าวตังสี่(พรมสี่หน้า) เพื่อความสิริมงคล

วันปากปี เป็นวันที่ ๑๖ เมษายน ของทุกปี วันที่สี่ของประเพณีปีใหม่ จัดว่าเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งในเทศกาลปีใหม่เมือง ถือเป็นวันแรกของปี วันนี้คนล้านนาจะมารวมตัวกันเพื่อทำบุญเสาใจบ้าน หรือส่งเคราะห์บ้าน บางแห่งอาจจะต่อด้วยพิธีสืบชะตาหมู่บ้าน และพากันไปขอขมา ดำหัว พระเถระผู้ใหญ่ตามวัดต่างๆ ดำหัวผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ในตอนค่ำของวันนี้จะมีการบูชาเทียน สืบชะตา ลดเคราะห์ รับโชค เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ครอบครัว

ความเชื่อบางประการเกี่ยวกับวันปากปี ชาวล้านนาจะกิน “แกงขนุน” หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า “แก๋งบ่าหนุน” กันทุกครอบครัว เพราะเชื่อว่าจะหนุนชีวิตให้เจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เหตุผลของการทานแกงขนุนดังกล่าว อาจจะมาจากชื่อขนุน ที่มีความหมายถึงการเกื้อหนุน ค้ำจุน ครอบครัวให้เจริญรุ่งเรืองหรือตลอดปีของคนล้านนา และในตอนเย็นในบางพื้นที่(บางพื้นที่อาจไม่กระทำ)ยังจะมี ต้าวตังสี่หรือท้าวทั้งสี่(เทพทั้งสี่พระองค์อาจหมายถึงพระพรหมผู้มีสี่หน้า) ซึ่งมีลักษณะเป็นเสามีไม้ขัดกันเป็นสี่มุม แล้วแต่ละมุมจะมีใบตองที่ใส่เครื่องบูชาทั้งสี่ด้านหรือเรียกว่า ควัก ในทางภาษาล้านนา รวมทั้งที่ด้านล่างบนพื้นดินก็จะมีอีกหนึ่งอันเพื่อบูชาพระแม่ธรณี เชื่อว่าจะเกิดสิริมงคต่อบ้าน การกระทำนี้จะทำกันเป็น หม้ง หรือแปลว่า บ้านที่อาศัยร่วมกันใกล้เคียงที่ไม่มีรั้วกั้นเหมือนเป็นวงเดียวกัน ถ้ามีรั้วกั้นจะถือว่าอีก หม้ง แต่ละหม้งก็จะมีต้าวตังสี่อยู่ ผู้ที่กระทำพิธีภาคเหนือเรียก ปู๋จ๋านหรือมัคทายกนั้นเองและในวันนี้จะมีการบูชาเทียนปีใหม่ในช่วงค่ำขึ้นมาอีกเวลา จะเป็นพิธีกรรมในส่วนของครอบครัวที่จะกระทำกันในบ้านเรือนของตน พิธีกรรมดังกล่าวคือ การจุดเทียนบูชาบ้านเรือนหรือคนล้านนาเรียกว่า ต๋ามเตียนปู่จาพระเจ้า โดยเทียนดังกล่าวจะมีอยู่สามเล่ม คือ เทียนบูชาลดเคราะห์ เทียนบูชาสืบชะตา และเทียนบูชาโชคลาภ โดยมีการปลุกเสกโดยพระหรือมัคทายก(ปู่จ๋าน)บางท้องถิ่นจะมีการ "ต๋ามขี้สายเท่าอายุ" (การจุดเส้นไฟเท่าจำนวนอายุ) ขี้สายหรือเส้นไฟนี้จะทำมาจากเส้นด้ายพื้นเมืองนำไปชุบขี้ผึ้งหรือไขมัน หรือน้ำมันมะพร้าว ปัจจุบันนิยมชุบน้ำมันพืชที่ใช้ในครัวเพราะง่ายดี พอค่ำลง ก็จะเอาขี้สายเท่าอายุไปจุดบูชาที่ลานพระธาตุเจดีย์ในวัด หรืออาจจุดที่ลานทรายหน้าพระวิหาร ตรงที่สายตาพระเจ้าตก หรืออาจจุดที่ลานบ้านของตัวเองก็ได้ การต๋ามขี้สายเท่าอายุนี้ บางท่านก็ว่า เป็นการเผาอายุสังขารเก่าให้พ้นไป บางท่านก็ว่าเป็นการเผาเสนียดจัญไร อุบาทว์ อาถรรพณ์ ขึดขวงต่างๆ ที่ติดตัวเรามาให้หมดสิ้นไป บาง

ท้องถิ่นก็ให้เพิ่มขี้สายไปอีกเส้นหนึ่ง ถือว่าเป็นการสืบชะตาตัวเรา ให้รุ่งเรืองรุ่งโรจน์ประดุจเปลวไฟในปีใหม่ที่มาถึงนี้

การขอขมา ดำหัวแบบล้านนา

- การดำหัวแบบล้านนา จะไม่เหมือนการรดน้ำ ดำหัว แบบของภาคกลางหรืออื่นๆ กล่าวคือ การทำแบบล้านนาจะมีเอกลักษณ์เฉพาะที่สืบทอดกันมายาวนาน ตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนา มานานแล้ว การดำหัว ในความหมายทั่วไปของชาวล้านนา หมายถึงการ *สระผม* แต่ในพิธีกรรมโดยในช่วงปีใหม่นี้ หมายถึงการชำระล้างสิ้งอันเป็นการอัปมงคล ในชีวิตไปจากร่างกายตน เพื่อพร้อมรับเตรียมในปีใหม่นั้น ด้วยการใช้ส้มป่อย เป้นการสระ ตลอดจนนำส้มป่อยไปมอบแก่คนที่ตนนับถือ เพื่อเป็นการขอขมา ขอบคุณหรือแสดงความเคารพ
- การดำหัวตนเอง คือหัวหน้าครอบครัวทำพิธีเสกเป่าน้ำขมิ้นส้มป่อย ด้วยคาถาที่สิริมงคล แล้วนำน้ำส้มป่อยมา ลูบศีรษะ
- การดำหัวผู้น้อย เช่นบุตรหลาน โดยจะนำน้ำขมิ้นส้มป่อย ลูบศีรษะ โดยทำหลังจากข้อที่ ๑ เสร็จแล้ว
- การดำหัวผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ คนที่นับถือ โดยจะนำน้ำขมิ้นส้มป่อยพร้อมสิ่งของและเครื่องสักการะ ไปมอบแด่ที่ตนนับถือ เพื่อเป็นการขอขมาโทษที่ได้ล่วงเกิน เมื่อผู้ใหมญ่ได้รับแล้ว ท่านจะเอามือจุ่มน้ำขมิ้นส้มป่อยมาลูบศีรษะและอาจสลัดใส่ผู้ที่ไปดำหัวคลายการประพรมน้ำมนต์ พร้อมให้พร ซึ่งการกระทำในข้อนี้ จะแตกต่างกับ สงกรานต์แบบไทยที่ทำคือเอามามารดมือผู้ใหญ่ แต่แบบล้านนาจะกระทำอีกแบบหนึ่งดังข้างต้น

คำปั๋นปอน(ให้พร)ปี๋ใหม่เมือง

เองวังโหนตุและอัจจะในวันนี้ก่อเป๋นวันดี ดิถีวิเศษเหตุว่าสังขานปีเก่าก่อข้ามป้นไปแล้ว ปี๋ใหม่แก้วก่อมาฮอดมาเติง เจ้าตังหลายก่อบ่ละฮีตฮอยอดีตประเวณีอันเป๋นมาล่วงมาแล้วแต่ป๋างก่อน เจ้าตังหลายก็บ่ผ่อนเสียยังศรัทธา จึงได้น้อมนำมายังสุกัณธาโทตกะตานวัตถุตังหลายเหล่านี้มาถวยเป๋นตาน เพื่อจักขอสูมาโต๊ดผู้ข้าก่อโผดอโหสิกรรม แม่นว่าเจ้าตังหลายได้กระทำยะเป๋นตางดีตางจ๊อบ จุ่งหื้อสมประกอบมโนปณิธาน จุ่งหื้อมีตีฆาอายุยืนยิ่ง โรคภัยสิ่งหื้อหนีไกล๋หื่อมีวรรณใสจื้นบาน เป๋นตี้ฮักและตี้ปอใจ๋หังคนอื่นตี้หัน หื้อมีความสุขกุเมื่อกุยาม กายิกาสุข เจ๋ตายิก่าสุขพร่ำพร้อม หื้อมีก๋ำลังอุนหนุนเตื่อมแถ้ง จะไปเหี่ยวแห้งกุประก๋าร หื้อสมดังกำปอนวานกล่าวไว้ สมดังนึกได้กุประการเตี่ยงแต้ดีหลี สัพปีตีโยวิวัชสันตุ สัพปะโลโก๋วินัสสันตุ มาเต๋ภะวะตวั๋นตราโย สุขี ตีฆายุโก๋ ภะวะอภิวาตะนะ สีลิสนิสจั๋ง วุฑฒาปะจ๋ายิโน จั๊ตตาโร ธรรมมา วิชตันติ อายุ วัณโณ สุขขังพลัง ฯ

ด้านการทำเกษตรกรรม

การทำนา

การทำนา หมายถึง การปลูกข้าวและการดูแลรักษาต้นข้าวในนา ตั้งแต่ปลูกไปจนถึงเก็บเกี่ยว การปลูกข้าวในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันไปตามสภาพของดินฟ้าอากาศ และสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ ในแหล่งที่ต้องอาศัยน้ำจากฝนเพียงอย่างเดียว ก็ต้องกะระยะเวลาการปลูกข้าวให้เหมาะสมกับช่วงที่มีฝนตกสม่ำเสมอ และเก็บเกี่ยวในช่วงที่ฤดูฝนหมดพอดี ในตำบลแม่สันการทำนามีปัจจัยหลัก 2 ประการคือ

สภาพพื้นที่ (ลักษณะเป็นพื้นที่สูงหรือต่ำ) และภูมิอากาศสภาพน้ำสำหรับการทำนา

หลักสำคัญของการทำนาฤดูทำนาปีตำบลแม่สันปกติจะเริ่มราวเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคมของทุกปี ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝน เมื่อ 3 เดือนนี้ผ่านไป ข้าวที่ปักดำหรือหว่านเอาไว้จะสุกงอมเต็มที่พร้อมเก็บเกี่ยว ส่วนนาปรังสามารถทำได้ตลอดปี เพราะพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเป็นพันธุ์ที่ไม่ไวต่อช่วงแสง เมื่อข้าวเจริญเติบโตครบกำหนดอายุก็จะสามารถเก็บเกี่ยวได้ การทำนามีหลักสำคัญ คือ

1. การเตรียมดิน

ก่อนการทำนาจะมีการเตรียมดินอยู่ 3 ขั้นตอน

การไถดะ เป็นการไถครั้งแรกตามแนวยาวของพื้นที่กระทงนา (กรณีที่แปลงนาเป็นกระทงย่อยๆ หลายกระทงในหนึ่งแปลงนา) เมื่อไถดะจะช่วยพลิกดินให้ดินชั้นล่างได้ขึ้นมาสัมผัสอากาศ ออกซิเจน และเป็นการตากดินเพื่อทำลายวัชพืช โรคพืชบางชนิด การไถดะจะเริ่มทำเมื่อฝนตกครั้งแรกในปีฤดูกาลใหม่ หลังจากไถดะจะตากดินเอาไว้ประมาณ 1 – 2 สัปดาห์ประมาณ 1 – 2 สัปดาห์

1. การเตรียมดิน

ก่อนการทำนาจะมีการเตรียมดินอยู่ 3 ขั้นตอน

ไถดะ เป็นการไถครั้งแรกตามแนวยาวของพื้นที่กระทงนา (กรณีที่แปลงนาเป็นกระทงย่อยๆ หลายกระทงในหนึ่งแปลงนา) เมื่อไถดะจะช่วยพลิกดินให้ดินชั้นล่างได้ขึ้นมาสัมผัสอากาศ ออกซิเจน และเป็นการตากดินเพื่อทำลายวัชพืช โรคพืชบางชนิด การไถดะจะเริ่มทำเมื่อฝนตกครั้งแรกในปีฤดูกาลใหม่ หลังจากไถดะจะตากดินเอาไว้ประมาณ 1 – 2 สัปดาห์

การไถแปร หลังจากที่ตากดินเอาไว้พอสมควรแล้ว การไถแปรจะช่วยพลิกดินที่กลบไว้ขึ้นมาอีกครั้งเพื่อทำลายวัชพืชที่ขึ้นใหม่ และเป็นการย่อยดินให้มีขนาดเล็กลง จำนวนครั้งของการไถแปรจึงขึ้นอยู่กับชนิดและปริมาณของวัชพืช ลักษณะดินและระดับน้ำในพื้นที่ ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนด้วย แต่โดยทั่วไปแล้วจะไถแปรเพียงครั้งเดียว

การคราด เพื่อเอาเศษวัชพืชออกจากกระทงนา และย่อยดินให้มีขนาดเล็กลงอีก จนเหมาะแก่การเจริญของ

ข้าว ทั้งยังเป็นการปรับระดับพื้นที่ให้มีความสม่ำเสมอ เพื่อสะดวกในการควบคุมดูแลการให้น้ำ

2. การปลูก

การปลูกข้าวสามารถแบ่งได้เป็น 2 วิธี คือ การปลูกด้วยเมล็ดโดยตรง ได้แก่ การทำนาหยอดและนาหว่าน และการเพาะเมล็ดในที่หนึ่งก่อน แล้วนำต้นอ่อนไปปลูกในที่อื่นได้แก่ การทำนาดำ

ก. การทำนาหยอด ใช้กับการปลูกข้าวไร่ตามเชิงเขาหรือในที่สูง วิธีการปลูก : หลังการเตรียมดินให้ขุดหลุมหรือทำร่อง แล้วจึงหยอดเมล็ดลงในหลุมหรือร่อง จากนั้นกลบหลุมหรือร่อง เมื่อต้นข้าวงอกแล้วต้องดูแลกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

การทำนาหว่าน ทำในพื้นที่ควบคุมน้ำได้ลำบาก วิธีหว่าน ทำได้ 2 วิธี คือ หว่านข้าวแห้ง และหว่านข้าวงอ

การหว่านข้าวแห้ง แบ่งตามช่วงระยะเวลาของการหว่านได้ 3 วิธี คือ

1.การหว่านหลังขี้ไถ ใช้ในกรณีที่ฝนมาล่าช้าและตกชุก มีเวลาเตรียมดินน้อย จึงมีการไถดะเพียงครั้งเดียวและไถแปรอีกครั้งหนึ่ง แล้วหว่านเมล็ดข้าวลงหลังขี้ไถ เมล็ดพันธุ์อาจเสียหายเพราะหนู และอาจมีวัชพืชในแปลงนามาก

2.การหว่านคราดกลบ เป็นวิธีที่นิยมมากที่สุด จะทำหลังจากที่ไถแปรครั้งสุดท้ายแล้วคราดกลบ จะได้ต้นข้าวที่งอกสม่ำเสมอ

3.การหว่านไถกลบ มักทำเมื่อถึงระยะเวลาที่ต้องหว่าน แต่ฝนยังไม่ตกและดินมีความชื้นพอควร หว่านเมล็ดข้าวหลังขี้ไถแล้วไถแปรอีกครั้ง เมล็ดข้าวที่หว่านจะอยู่ลึกและเริ่มงอกโดยอาศัยความชื้นในดินการหว่านข้าวงอก (หว่านน้ำตม) เป็นการหว่านเมล็ดข้าวที่ถูกเพาะให้รากงอกก่อนที่จะนำไปหว่านในที่ที่มีน้ำท่วมขัง เพราะหากไม่เพาะเมล็ดเสียก่อน เมื่อหว่านแล้วเมล็ดข้าวอาจเน่าเสียได้ การเพาะข้าวทอดกล้า ทำโดยการเอาเมล็ดข้าวใส่กระบุง ไปแม่น้ำเพื่อให้เมล็ดที่มีน้ำหนักเบาหรือลีบลอยขึ้นมาแล้วคัดทิ้ง แล้วนำเมล็ดถ่ายลงในกระบุงที่มีหญ้าแห้งกรุไว้ หมั่นรดน้ำเรื่อยไป อย่าให้ข้าวแตกหน่อ แล้วนำไปหว่านในที่นาที่เตรียมดินไว้แล้ว

ค. การทำนาดำ เป็นการปลูกข้าวโดยเพาะเมล็ดให้งอกและเจริญเติบโตในระยะหนึ่ง แล้วย้ายไปปลูกในอีกที่หนึ่ง สามารถควบคุมระดับน้ำและวัชพืชได้ การทำนาดำแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1.การตกกล้า โดยเพาะเมล็ดข้าวเปลือกให้มีรากงอกยาว 3 – 5 มิลลิเมตร นำไปหว่านในแปลงกล้าช่วงระยะ 7 วันแรก ต้องควบคุมน้ำไม่ให้ท่วมแปลงกล้า และถอนกล้าไปปักดำได้เมื่อมีอายุประมาณ 20 – 30 วัน

2.การปักดำ ชาวนาจะนำกล้าที่ถอนแล้วไปปักดำในแปลงปักดำ ระยะห่างระหว่างกล้าแต่ละหลุมจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของดิน คือ ถ้าเป็นนาลุ่ม ปักดำระยะห่างหน่อย เพราะข้าวจะแตกกอใหญ่ แต่ถ้าเป็นนาดอนปักดำค่อนข้างถี่ เพราะข้าวจะไม่ค่อยแตกกอ

3.การเก็บเกี่ยว

หลังจากที่ข้าวออกดอกหรือออกรวงประมาณ 20 วัน ชาวนาจะเร่งระบายน้ำออก เพื่อเป็นการเร่งให้ข้าวสุกพร้อมๆ กัน และทำให้เมล็ดมีความชื้นไม่สูงเกินไป จะสามารถเก็บเกี่ยวได้หลังจากระบายน้ำออกแล้วประมาณ 10 วัน ระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการเก็บเกี่ยว เรียกว่า ระยะพลับพลึง คือสังเกตที่ปลายรวงจะมีสีเหลืองและ กลางรวงเป็นสีตองอ่อน การเก็บเกี่ยวในระยะนี้จะได้เมล็ดข้าวที่มีความแข็งแกร่ง มีน้ำหนัก และมีคุณภาพในการสี

4.การนวดข้าว

หลังจากตากข้าว ชาวนาจะขนเข้ามาในลานนวด จากนั้นก็นวดเอาเมล็ดข้าวออกจากรวง บางแห่งใช้แรงงานคน บางแห่งใช้ควายหรือวัวย่ำ แต่ปัจจุบันมีการใช้เครื่องนวดข้าวบ้างแล้ว

5.การเก็บรักษา

เมล็ดข้าวที่นวดฝัดทำความสะอาดแล้วควรตากให้มีความชื้นประมาณ 14% ก่อนนำเข้าเก็บในยุ้งฉาง ยุ้งฉางที่ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

อยู่ในสภาพที่มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก การใช้ลวดตาข่ายกั้นให้มีร่องระบายอากาศกลางยุ้งฉางจะช่วยให้การถ่ายเทอากาศดียิ่งขึ้น คุณภาพเมล็ดข้าวจะคงสภาพดีอยู่นานอยู่ใกล้บริเวณบ้านและติดถนน สามารถขนส่งได้สะดวกเมล็ดข้าวที่จะเก็บไว้ทำพันธุ์ ต้องแยกจากเมล็ดข้าวบริโภค โดยอาจบรรจุกระสอบ มีป้ายบอกวันบรรจุ และชื่อพันธุ์

แยกไว้ส่วนใดส่วนหนึ่งในยุ้งฉาง เพื่อสะดวกในการขนย้ายไปปลูกก่อนนำข้าวเข้าเก็บรักษา ควรตรวจสภาพยุ้งฉางทุกครั้ง ทั้งเรื่องความสะอาดและสภาพของยุ้งฉาง ซึ่งอาจมีร่องรอยของหนูกัดแทะจนทำให้นกสามารถลอดเข้าไปจิกกินข้าวได้ รูหรือร่องต่าง ๆ ที่ปิดไม่สนิทเหล่านี้ต้องได้รับการซ่อมแซมให้เรียบร้อยก่อน

ด้านหัตถกรรมการจักสาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานจักสานไม้ไผ่ การจักสาน เป็นงานหัตถกรรมอย่างหนึ่ง และนับเป็นงานศิลปะประเภททัศนศิลป์ได้ด้วย การจัก สานเป็นการนำวัสดุขนาดเล็กและยาว มาขัด หรือสาน กันจนเป็นชิ้นงาน เช่น เสื่อ หรือภาชนะอื่นๆ เช่น ตะกร้า เข่ง หรือของใช้อื่นๆ เช่น ลูกตะกร้อ เป็นต้น วัสดุที่ใช้วัสดุที่ใช้ในงานจักสาน มักเป็นวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย เป็นต้น

กรรมวิธี การสานนั้น มีลักษณะคล้ายกับการทอผ้านั่นคือ ใช้วัสดุขนาดเล็กและยาว ที่เรียกว่า ตอก หรือ ต้นไผ่ที่นำขัดจนกลายเป็นเส้นเล็กๆ มาขัดประสานกัน แต่ตอกในการจักสานนั้นมีขนาดใหญ่กว่าเส้นด้ายมาก ลวดลายของงานจึงมีขนาดใหญ่ และมีความแตกต่างไป

หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ประกอบด้วย ๑. ไม้ไผ่อาทิ ไผ่สีสุก ไผ่ซาง ไผ่บงหรือไผ่ตง พื้นที่ตำบลเมืองยาวนิยม ใช้ไผ่สีสุก ๒. มีดอีโต้ สำหรับผ่าไม้ไผ่ ๓. มีดสำหรับจักตอก ๔. มีดสำรับเหลาขอบ ๕. กรรไกร ๖. กาว ๗. ค้อน

<u>ขั้นตอนการผลิต การจักตอก</u>

การจักตอกปื้น แบ่งไม้ไผ่ออกเป็นชิ้นๆตามขนาดที่ต้องการ ใช้มีดจักตอกเอาส่วนในออก (ขี้ตอก) จักใน ส่วนที่เหลือออกเป็นเส้นบางๆ แล้วหลาวให้เรียบร้อยตากแดดให้แห้ง 2. การจักตอกตะแคง ใช้วิธีเดียวกันกับการจักตอกปื้นเบื้องต้น แต่การจักให้เป็นเส้นตอกจะทำการจักทาง ผิวเป็นเส้นเล็กกว่าตอกปื้น ทำการเหลาให้เรียบร้อย แล้วนำออกตากแดดให้แห้ง

การสาน การสาน เป็นขั้นตอนที่ยาก และต้องใช้ความละเอียดมากที่สุด เริ่มจากการก่อฐานด้านล่างด้วยเส้นตอกสอง ชนิด คือ ตอกยืน (ตอก-ตั้ง) ซึ่งจะมีลักษณะคอดตรงกลางต่างจากตอกทั่ว ๆ ไป และตอกนอน (ตอกสาน) ที่มีขนาด กว้างเท่ากันเท่ากันทั้งเส้นตอกปกติ เหตุที่ตอกยืนมีลักษณะพิเศษ เนื่องมาจากเมื่อสานเสร็จจะได้ตะกร้าที่มีฐานเล็ก และค่อย ๆ บานขึ้นบริเวณปาก การเข้าขอบและหู เข้าขอบและใส่หูหรือที่หิ้ว ซึ่งทำจากไม้ไผ่และโค้งงอได้ ใช้เชือกหรือหวายพันให้แน่น หรือใช้เชือกที่เป็นสี พันที่มือจับจนมิด ความสวยงามและคงทน หากต้องการความสวยงามทำด้วยการย้อมสี และหากต้องการเก็บไว้ใช้งานได้นาน ทาแล็คเกอร์เคลือบไม้ไผ่ ทั้งด้านในและด้านนอก แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง ก็จะได้ผลิตภัณฑ์ที่สวบงาม

ด้านการทำการแพทย์แผนไทย (หมอยาสมุนไพร)

ภูมิปัญญาหมอเมืองล้านนา

หมอเมือง คือหมอแผนโบราณ ทำการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ด้วยวิชาการที่สืบทอดมาจากปู่ย่าตายาย เป็นการรักษาแบบตามประเพณีที่สืบทอดกันมา มีตำรา “ปั๊บ” ตัวอักษรพื้นเมืองเป็นตำรา บอกสูตรยาสมุนไพร เป็นเครื่องมือในการศึกษาหาความรู้

หมอเมือง เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน เรียกว่ามรดกแห่งการรักษา (TRADITIONAL HEALING) ซึ่งมีระบบการรักษาแบบองค์รวม (HOLISTIC) คือคำนึงถึงกาย จิต และ วิญญาณ ควบคู่กัน การรักษาแบบหมอเมือง ไม่ได้พึ่งแต่สารสังเคราะห์ ที่สมัยใหม่เรียกว่า “ยา” แม้ว่าบางส่วนใช้สารที่ได้จากสมุนไพรในธรรมชาติ แต่หมอเมืองยังรวมไปถึงความเชื่อ จิตวิญญาณ และพลังชุมชนด้วย เรียกได้ว่า เป็นองค์ความรู้แบบองค์รวม โดยมีเป้าหมายคือสันติสุขของบุคคลและชุมชน

<u>ยาฝน ยาต้ม</u>

• ยาฝน คือ สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคด้วยวิธีการนำตัวยามาฝนกับน้ำกระสายแล้วให้ผู้ป่วยดื่ม ทาบริเวณที่มีอาการ ยาฝนที่ใช้รักษาโรคมักจะเรียกว่า ยาแก้ เช่น ยาฝนแก้กินผิดสาบผิด ยาฝนแก้ตุ่มแก้คัน ยาฝนแก้สันนิบาต ยาฝนแก้ขาง ยาฝนแก้ฝี ยาฝนแก้อีสุกอีใส ยาฝนแก้มะเฮ็งคุด ยาฝนแก้ลมบ้าหมู ยาฝนแก้นิ่ว ยาฝนแก้ห้ามฮาก (อาเจียน) ยาฝนตัดฮากสาน ยาฝนแก้ไข้ ยาฝนแก้มะโหก ยาฝนแก้ถอนพิษ เป็นต้น ยาฝนแต่ละป้าก (ตำรับ) จะมีตัวยามากน้อยตามกัน ดังตัวยาแก้ห้าต้น ประกอบด้วยตัวยา ๕ ชนิด คือ หญ้าหมูป่อย เถาแตงเถื่อน หนาดคำ จุ่งจะลิง และดีงูหว้า

<u>พิธีกรรมความเชื่อของคนล้านนา</u>

พิธีกรรมความเชื่อของคนล้านนา ในอดีตการณ์ในโบราณถิ่นล้านนาต้องหาที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจ ทางกาย เราต้องอาศัยสมุนไพร(ลูกของป่า)ใกล้ตัวเป็นปัจจัยสี่ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เมื่อปัจจัยสี่อุดมสมบูรณ์ดี มนุษย์เราก็อยู่เป็นสุขสบายดี หมอรักษาโรคก็ดีใจทางใจ ที่พึ่งคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นับเป็นที่พึ่งสิ่งสุดท้ายของชีวิต ตั้งแต่แรกเกิดก็พึ่งพระสงฆ์ตั้งชื่อให้ เพื่อเป็นสิริมงคลของลูกหลาน จนถึงครั้งสุดท้ายของชีวิต

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านการแพทย์แผนไทย

ที่	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	ความชำนาญ	หมายเหตุ
1	นายประชาร สุบินชมภู	หมู่ 2 บ้านเวียงใต้ ต.เมืองยาว	หมอเป่า (งูสวัด)	
2	นางจุริรัตน์ กาวิชัย	หมู่ 2 บ้านเวียงใต้ ต.เมืองยาว	หมอสมุนไพร	
3	นางแก้วมูล แก้วปินตา	หมู่ 2 บ้านเวียงใต้ ต.เมืองยาว	หมอสมุนไพร	
4	นายสุพจน์ ทาวงษา	หมู่ 2 บ้านเวียงใต้ ต.เมืองยาว	หมอสมุนไพร	
5	น.ส.สวิน เขื่อนแก้ว	หมู่ 6 บ้านสันกำแพง ต.เมืองยาว	หมอพื้นบ้าน นวด	
6	นายเสาร์ ปันแก้ว	หมู่ 15 บ้านเวียงทอง ต.เมืองยาว	หมอเป่า (กระดูก)	
7	นายวินัย คำดี	หมู่ 15 บ้านเวียงทอง ต.เมืองยาว	หมอเป่า (ตา)	
8	นายวิวัฒน์ กาวิชัย	หมู่ 9 บ้านแม่ยามใต้ ต.เมืองยาว	หมอเป่า (กระดูก)	
9	นายดา ทายะ	หมู่ 5 บ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว	หมอเป่า (งูสวัด)	

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านการเกษตร

ที่	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	ความชำนาญ	หมายเหตุ
1	นางก๋วน ไชยวัน	หมู่ 1 บ้านเวียงเหนือ ต.เมืองยาว	เลี้ยงไก่พันธุ์	
2	นายวุฒิไกร ใจนาแก้ว	หมู่ 15 บ้านเวียงทอง ต.เมืองยาว	เลี้ยงวัว ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์	
3	นายธีรพันธ์ กันเงิน	หมู่ 5 บ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว	เลี้ยงวัว ปลูกผักปลอดสารพิษ	
4	นายบุญมา จันยะ	หมู่ 5 บ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว	เลี้ยงวัว ทำปุ๋ยขี้วัว	
5	นางสำลี ศิลาวารินทร์	หมู่ 12 บ้านใหม่สันป่าตึง ต.เมืองยาว	ปลูกผักปลอดสารพิษ	

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านศาสนาประเพณีพิธีกรรมความเชื่อ

ที่	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	ความชำนาญ	หมายเหตุ
1	นายปรัชญา สุปัญญาบุตร	หมู่ 1 บ้านเวียงเหนือ ต.เมืองยาว	สืบชะตา เรียกขวัญ	
2	นายบุญเทียม ก๋าคำปัน	หมู่ 2 บ้านเวียงใต้ ต.เมืองยาว	พิธีกรรมทางศาสนา	
3	นายหวัน เมืองมาหล้า	หมู่ 3 บ้านนาบัว ต.เมืองยาว	พิธีกรรมทางศาสนา	
4	นายอ้าย ทาวงศ์มา	หมู่ 5 บ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว	พิธีกรรมทางศาสนา	

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านศิลปะ หัตถกรรม

ที่	ชื่อ สกุล	ที่อยู่	ความชำนาญ	หมายเหตุ
1	นายสุทธิชัย ชุ่มหมื่น	หมู่ 5 บ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว	ทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่	
2	นายปัน คำโท๊ะ	หมู่ 6 บ้านสันกำแพง ต.เมืองยาว	สานไม้ไผ่ ตะกร้า	
3	นายหวาด ภูมัง	หมู่ 8 บ้านแม่ยามใต้ ต.เมืองยาว	สานข้อง สานแซะ ไม้กวาดทางมะพร้าว	
4	นายเหลี่ยม อินคำตา	หมู่ 8บ้านแม่ยามใต้ ต.เมืองยาว	ไม้กวาดทางมะพร้าว	
5	นายชม แก้วนันไชย	หมู่ 12 บ้านใหม่สันป่าตึง ต.เมืองยาว	สานข้อง กุ๊บ ตะกร้า	
6	นางจันทกานต์ ดวงมาลา	หมู่ 14 บ้านสันกำแพงใต้ ต.เมืองยาว	งานใบตอง หัตถศิลป์	